

mouksesta; muilla tieteenaloilla on annettavaa mimeettiselle teorialle eikä pelkästään sen testaamisen vaan myös mimeettisen teorian rikastuttamisen merkityksessä voidaksemme paremmin ymmärtää maailmassamme kasvavaa pahoinvointia, kuten esimerkiksi äärioikeiston liikkeitä ja syntipukkimekanismeja Euroopassa tai autoritäärisiä ja uskonnollisia äärimmäisyyksiä Aasiassa ja Lähi-Idässä, sekä toisaalta yhä voimistuvaa kilpailua lokaalilla ja globaalilla tasolla. Vuosisata, jolla parhaillaan elämme, näyttäisi olevan erityisen otollinen tämänkaltaiselle perspektiivien laajentumiselle.

Claudio Lanza
(kääntäjänä Eeva Rohas)

Kirjoittaja on tohtoriopiskelija Demokratian tutkimuksen keskuksessa (CDS) Westminsterin yliopistossa.

Haastattelukirja tuttuun tapaan

René Girard: *The One by Whom Scandal Comes*. Michigan State University Press 2014. 139 s.

Heti alkuun on todettava, että koin Girardin teoksen *The One by Whom Scandal Comes* (2014, ranskankielinen alkuteos 2001) arvioimisen haastavaksi tehtäväksi, koska pidän itseäni etupäässä Girardin varhaisuutannon tuntijana, tutkijana ja kääntäjänä. Olen tehnyt graduni Girardin ensimmäisen teoksen *Mensonge romantique et vérité romanesque* sosiologisesta moderniteetti-käsityksestä ja historianfilosofiasta. Olen suomentanut *Väkivallan ja pyhän*, jota voidaan pitää siirtymänä Girardin 1960-luvun kirjallisuustieteellisistä tutkimuksista kohti antropologiaa ja uskontoteoriaa. Parhaillaan suomennan 1963 ilmestynyttä Girardin Dostojevski-tutkimusta, jota voidaan pitää *Mensonge romantiquen* ja sen Dostojevski-tulkinnan jatkona.

Matka Girardin kirjallisuustieteellisestä varhaisuutannosta myöhäistuotannon kokonaisvaltaiseen – sanalla sanoen totalisoivaan – kulttuuriteoriaan ja teologiaan on pitkä. Erityisen vaikea se on lukijalle, joka ei kovin hyvin tunne niitä teologisia keskusteluja ja teemo-

ja, joita Girard kommentoi. Lukijan pitäisi olla varustautunut Raamatun tutkimuksen työkaluilla ja laajalla teologisella lukeneisuudella seuratakseen Girardin ajatuksia ja voidakseen arvioida niitä tasapainoisesti ja aiempaan tutkimukseen suhteuttaen.

Sinänsä tilanne ei ole uusi tai outo, onhan Girard-tutkimukseen jo vakiintunut käsitys mimeettisen teorian kolmesta vaiheesta tai osasta. Ensimmäinen on ihmisen halun mimeettinen luonne. Toinen on syntipukkimekanismi yhteiskuntien keinona säännellä mimeettisen kilpailun aiheuttamaa väkivaltaa. Kolmas on kristillisen evankeliumin tärkeys syntipukkimekanismin paljastajana ja se, miten evankeliumi tekee syntipukkimekanismin toimimattomaksi.

Oma Girard-tulkintani ja -käsitykseni on, että näiden vaiheiden välillä on epistemologisia, metodologisia ja metafysisiä kuiluja, joita ei ole mahdollista ylittää. Oman noin kahdenkymmenen vuoden mittaisen Girard-tutkimukseni myötä minulla on käsitys, että osat eivät tästä syystä muodosta koherenttia ja toimivaa kokonaisuutta. Omasta mielestäni toimivinta Girardia on moderniteetti-immanentti eli modernin ihmisen kokemusta kuvaavia kaunokirjallisia tekstejä tulkitseva Girard, joka rakentaa näistä kirjallisuustulkinnosta tietynlaista psykologista ja sosiologista teoriaa moder-

nin ihmisen henkisten ongelmien syistä.

Sen sijaan mitä kauemmas taaksepäin historiaan ja esihistoriaan Girard ajattelunsa ulottaa, sitä heikommaksi väitteiden tieteellinen tai kokemuksellinen uskottavuus tulee. Myöhäinen Girard esittää väitteidensä olevan tieteellisiä, mutta sitä ne eivät ilmiselvästi tieteellisen metodologian perusteiden valossa ole. Girardin keskeisiä hypoteeseja, kuten alkumurhaa, on mahdoton verifioida tai falsifioida. Girard puhuu kuin havainnoitsija asioista, joita kukaan ei ole koskaan voinut havaita, todistaa eikä tarkkailla. Mutta toisin kuin varhaisella Girardilla, nämä väitteet eivät ole myöskään kokemuksellisesti uskottavia, koska Girard puhuu oletetuista esihistoriallisista ihmisistä, joista tiedämme hyvin vähän ja joiden kokemukseen meidän on likipitään mahdoton samastua. Girard ei tunnu ottavan kovin vakavasti esihistoriaa koskevan tietomme vajavaisuutta ja keskeneräisyyttä, jonka esimerkiksi historioitsijat J. R. McNeill ja William H. McNeill ovat kiteyttäneet seuraavasti: ”Luunsirpaleet, lohkotut kivet ja puuhiilen palaset ovat ainoita meidän aikoihimme säilyneitä todisteita siitä, miten kaukaiset esi-isämme todella elivät. Arkeologit ovat suorittaneet tuhansia kaivauksia ja saaneet saaliikseen miljoonia jäänteitä, mutta sellaisten todisteiden perusteella voi lähinnä vain arvailla, kuin-

ka ihmiskunnan matka maapallolla alkoi. Vaaditaan vilkas mielikuvitus, jotta ihmisyhteisöjä pystytään rekonstruoimaan pelkkien luun- ja kivensirujen perusteella [...]. Yksikin uusi löytö saattaa koska tahansa mullistaa tällä hetkellä vallitsevat käsitykset.” (McNeill&McNeill, *Verkottunut ihmiskunta*, Vastapaino 2005.)

Kun Girard vielä lisäksi jatkuvasti korostaa, että vain kristillinen revelaatio voi paljastaa totuuden ihmiskunnan historiaa hallinneesta yhteisöllisestä logiikasta, ollaan metodologisesti ja tieteenfilosofisesti varsin oudoilla vesillä. Nyt käsillä olevassa teoksessa Girard sanoo esimerkiksi, että ”syntipukkimekanismi ei voi paljastua ilman Kristusta” (s. 60) ja että ”antropologisen totuuden paljastumiseksi risti oli välttämätön, Pyhän hengen lahja: vain Risti saattoi tehdä uhrin viattomuuden näkyväksi” (s. 60). Teoria, jonka mukaan Raamattu yksin paljastaa totuuden ihmiskunnan siihenas-tisesta historiasta, on varsin kaukana nykyaikaisesta tieteellisestä keskustelusta.

Näistä varauksista ja epäröinneistä johtuen *The One by Whom Scandal Comes* oli minulle vaikeaa ja tuskallista luetavaa. Luultavasti tämä liittyy hyvin paljon kirjan muotoon. Teoksessa on kaksi osaa. Ensimmäinen muodostuu kolmesta lyhyestä Girardin tekstistä, joissa hän kommentoi omia aiempia ajatuksi-

aan ja tiettyjä niiden herättämiä vastaargumentteja. Vaikka tekstit ovat tiiviitä ja mimeettistä teoriaa jonkin verran tuntevallekin paikoin vaikeasti seurattavia, ne ovat kuitenkin kirjan parasta antia.

Kirjan toinen osa muodostuu keskustelusta Maria Stella Barberin kanssa. Haastatteluosuus herättää monia kysymyksiä, jotka eivät koske vain tätä kirjaa, vaan Girardin myöhäistuotannossa korostuvia haastattelukirjoja laajemminkin. Jo Girardin kolmas pääteos *Des choses cachées / Things Hidden* on tunnustusti haastattelumuotoinen. Teos on itse asiassa melko erikoinen hybridi haastattelua, esseetä ja tutkimusaiheiden esittelyä. Kuitenkin koska teos esittää miimeettisen teorian kolmannen osan ajatukset ensimmäistä kertaa ja varsin laajasti, kirja on jotakin enemmän kuin ”pelkkä haastattelukirja”.

Sen sijaan vuonna 1994 ranskaksi ilmestyneestä *Quand ces choses commencent* -haastattelukirjasta alkaen on ilmestynyt useita melko samanlaisia teoksia (*Achever Clausewitz* 2007, *Evolution and Conversion* 2008). Tuntuu kuin aina joku uusi Girardista innostunut tutkija tai tutkijaryhmä haluaisi kysyä häneltä samoja asioita, joihin Girardilla ei kuitenkaan ole – eikä koskaan ole ollut – sen parempaa vastausta. Näitä kirjoja lukiessa joutuu kokemaan kiusaantunutta déjå-vu:ta: aivan kuin kulloisenkin

haastattelijan olisi väkisin yritettävä saada Girard sanomaan jotakin enemmän kuin hän voi sanoa; aivan kuin haastatteli ei uskoisi, että Girardin ajattelulla on rajansa, jotka Girard itse tuntuu osaavan hyväksyä paremmin kuin haastatteli. Ja kun Girardilta yritetään saada vastausta *kaikkean* siihen, minkä hänen ajattelunsa jättää auki tai keskeneräiseksi, lopputuloksena on paljon löysää puhetta suurista teemoista, joihin ei kuitenkaan kunnolla paneuduta. Valitettavasti myös nyt käsillä olevan kirjan haastatteluosuus toistaa tätä kaavaa.

Kirjan parasta antia ovat ensimmäisen osan kaksi lyhyttä Girardin tekstiä. Niissäkin tosin on vahvaa toisteisuutta. Girard on vuosien varrella julkaissut usein hyvin samanlaisia lyhyitä kirjoituksia, joissa hän pyrkii kiteyttämään mimeettisen teorian joitakin pääajatuksia. Nyt käsillä olevan kirjan ensimmäinen teksti ”Violence and Reciprocity” muistuttaa eniten Girardin aiempia tekstejä: Girard pyrkii selventämään haluteoriaansa perusajatuksia melkein pä arkijärkisellä tasolla. Samalla kun tässä pyrkimyksessä hyvää on selkeys ja yksinkertaisuus, se myös kadottaa olennaisia tasoja Girardin haluteorian perustoista – yksinkertaistaminen johtaa teorian syntyvaiheen tärkeiden oivalusten ja problematisointien häivyttämiseen. Kirjan toinen teksti ”Noble Sava-

ges and Others” on kirjan kiinnostavin ja tuorein. Girard pohtii oman ajattelunsa suhdetta länsimaiseen etnologiaan. Oikeastaan jo *Väkivalta ja pyhä* aloittaa tämän juonteen Girardin tuotannossa: miten nähdä 1800-luvun etnologian vahvuudet ja heikkoudet ilman ”etosentrismin”, ”rasismin” tai ”kolonialismin” tyhjiksi muuttuneita leimakirveitä. Tässä Girardilla tuntuu olevan omintakeinen positio, jota sietäisi kehitellä lisää. Hänen mukaansa 1800-luvun etnologit olivat ainutkertaisessa asemassa modernisoituvan kristillisen lännen ja ei-länsimaisten kulttuurien rajapinnassa. Siksi heidän havaintojaan, ajatuksiaan ja tulkintojaan pitää pohtia vakavasti ja kehitellä – eikä liian helposti heittää niitä valkoisen miehen taakan romukoppaan.

Lopuksi en oikein tiedä, kenelle kirja voisi suositella. Girardia vain vähän tai ei lainkaan tunteville sitä ei voi suositella johdantona tai sisäänheittona aiheeseen, koska sellaiseksi kirja on liian pintapuolinen ja hajanainen. Toisaalta taas Girardin pääteokset ja niitä koskevaa keskustelua tuntevillekaan kirja ei oikein voi suositella, koska samoista aiheista on olemassa monia muita, paljon parempia tekstejä.

Niinpä en voi kuin suositella lukemaan toisaalta Girardin 60- ja 70-lukujen tekstejä sekä toisaalta vuonna 1999 ilmestynyttä Girardin ehkä viimeistä

eheää ja yhtenäistä kirjaa *Je vois satan tomber comme l’éclair* sekä tämän jälkeen pohtimaan, millainen yhteys niiden välillä on – jos on.

Olli Sinivaara

Kirjoittaja on Helsingissä asuva kirjailija ja René Girardin suomentaja.

Kylväjä lähti kylvämään: René Girardin yleisteoria käsiin jaettuna

James Allison & Wolfgang Palaver (toim.), *The Palgrave Handbook of Mimetic Theory and Religion*. Palgrave/Macmillan 2017. 549 s.

Käsillä olevan yli 500-sivuisen kirjan toimittajat esittelevät sen käsikirjaksi, joka auttaa nykypäivän opiskelijoita ja tutkailijoita ymmärtämään uskonnon asemaa ja merkitystä muuttuvassa maailmassa. Mikään ohjekirja tämä järkäle ei tietenkään ole, vaan tarkoitettu uskontoa eri yhteyksissä tarkastelevaksi ajattelun apuvälineeksi, myös ”uskonnon paluuseen” liittyvässä hämmennyksessä. Maallistuminen ei olekaan siirtänyt